

Tézisfüzet

Kantár Tamás

A felelős társaságkormányzás elméleti és gyakorlati kérdései

Doktori tézisek

Témavezető:

Dr. habil. Szuchy Róbert, PhD, egyetemi docens, tanszékvezető helyettes

Kereskedelmi Jogi és Pénzügyi Jogi Tanszék

Károli Gáspár Református Egyetem

Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola

Budapest

2018

Tartalomjegyzék

A kutatás témája és célja	3
A kutatás módszere.....	5
Hipotézisek.....	6
Nyitó kérdések, felvetések.....	6
A szakterület ellentmondásai.....	7
Felelős társaságkormányzási jog a gyakorlatban.....	11
Következtetések.....	12
Tézisek.....	15
Javaslatok a felelős társaságkormányzási jog továbbfejlesztésére	17
Az értekezés témájában született publikációk	19
Angol nyelvű téziszfüzet	21

A kutatás témája és célja

A Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskolájának kutatójaként a felelősség programban vettem részt 2016 és 2018 között. Kutatási témám a felelős társaságkormányzás, amely adekvát definíció híján a különböző jogi és nem jogi szabályok, szokások, módszerek összessége a gazdasági társaságok kormányzásával összefüggésben.

A szakterület az egyes jogrendszerekben különböző súllyal és részletezettséggel van jelen, attól függően, hogy az adott társadalom gazdaságában milyen szerepet töltenek be a gazdasági társaságok, leginkább a részvénytársaságok, illetve, hogy az állam vagy épp a szabályozott piac (tőzsde) milyen mértékben kívánja alakítani azok statikus vagy dinamikus viszonyait, azaz szerkezetét vagy működését. A szakterület kiválóan alkalmas a jog társadalmi funkciójának ábrázolására, valamint a diszfunkciók feltárására, a jogi felelősség és a joghatékonyság teoretikus és praktikus vizsgálatán keresztül.

A fejlett tudástársadalmakban felismert szükség a különböző tudományok ismeretei közötti közvetítés az értelmezési kollíziók elkerülésére. Ennek érdekében elemeztem a felelős társaságkormányzás alapfogalmait, dogmatikai ellentmondásokat azonosítottam. A jogterület pozicionálása során visszatekintettem az egyes társadalmakban végbement fejlődésre, amely választ adott a szakterületen alkalmazott módszerek sokszínűségére. Tekintettel arra, hogy kutatásom tárgya nem vizsgálható pusztán jogi aspektusból, tanulmányoztam a nemzetközi társaságkormányzási elméleteket és modelleket gazdasági, szociológiai, vezetéstudományi megközelítésből is. Világossá vált, hogy bár a társaságok profit és egyéb céljai nagyon is racionálisnak tekinthetők, ezek elérését számos irracionális, leginkább szubjektív humán tényező befolyásolja, így arra a következtetésre jutottam, hogy a különböző érdekviszonyok elemzése elkerülhetetlen. A társaságok tulajdonosai, a társaságkormányzás, valamint a belső és külső érdekelttek közötti érdekellentétek, vagy éppen a társaság piaci értékének és értékteremtő képességének különválása számos rendszerszintű kérdést vetett fel, többek közt olyanokat is, mi lehet a helyes vagy igazságos társadalomgazdasági cél, s hogy a jogtudomány eszközeivel kell-e elérni, vagy egyáltalán el lehet-e érni azokat.

Talán a jogban kevésbé jártas szakemberek számára is ismert, hogy a jog kvintesszenciája a felelősség intézménye, vagyis a jogilag értékelhető magatartásokért való helytállás

kötelezettsége. A felelős társaságkormányzás vonatkozásában a polgári jogi deliktualis, a polgári jogi kontraktuális, a munkajogi és a büntetőjogi felelősségi mátrix lefedi a felelős társaságkormányzási jog alanyainak szinte minden a téma szerint releváns megnyilvánulását. Létezhet-e emellett speciális felelős társaságkormányzási felelősségi alakzat, vagy inkább a felelős társaságkormányzási jog a fenti három felelősségi forma virtuális olvasztótégelye? Van-e benne több, a fentiekén túl? A kérdések megválaszolásának előfeltétele, hogy azonosítsuk a felelős társaságkormányzási jog forrásait. A normarendszer vizsgálata során megállapítottam, hogy felelős társaságkormányzási jogszabály nem létezik, a felelős társaságkormányzási jog más jogterületek jogszabályai a társaságok működésére vonatkozó egyes részeinek összeillesztésével jön létre. Nincs tehát felelős társaságkormányzási törvény, de van Polgári Törvénykönyv, amely rendelkezik a felelős társaságirányítási jelentés elkészítésének kötelezettségéről, van Számviteli Törvény, amely a társaságok könyvvizetésének egyes részletszabályait írja le, s a sor számos elemmel bővíthető az Európai Unió egyes irányelvein át egészen a szabályozott piac (hazánkban a Budapesti Értéktőzsde) felelős társaságirányítási ajánlásáig. Arról, hogy utóbbi jognak tekintendő-e, a mai napig számos vita és egyeztetés zajlik szakmai körökben.

A felelős társaságkormányzás viszonylag fiatal jogterület, fejlődésének a XX. sz. különböző gazdasági krízisei adtak lendületet. A 2008-as globális gazdasági recesszió komoly károkat okozott makro- és mikroökonómiai szinten egyaránt, ami súlyos társadalmi következménnyel járt. A menedzsment-tevékenység következtében befektetők, munkavállalók, hitelezők és egyéb érdekeltek tízezreit érte sok esetben végzetes veszteség. A problémák enyhítése széles körű összefogást és intenzív állami beavatkozást igényelt, elég, ha a bankrendszer fenntartására fordított állami forrásokra gondolunk. A válság egyik eredményeként a corporate governance intézmény ismét és hangsúlyosan került az érdeklődés fókuszába. Ideális esetben a felelős társaságkormányzás keretei épp az ilyen eseményláncolatok megelőzését szolgálják.

A corporate governance nem megfontolt tervezést követően jött létre, nem előzte meg sem jogbölcseleti-jogfilozófiai paradigmaalkotás, sem jogtechnológiai fejlesztés, hanem mindig valamely intenzív társadalmi ráhatás folytán, ad hoc módon bővült normakészlete. Adekvát és egységesen alkalmazott corporate governance fogalmi rendszer hiányában viszont korainak tartom különböző hipotézisek felállítását és igazolását, mert hiányzik az az

értelmezési keret, amelyben igazságértéket rendelhetünk azokhoz, ezért kutatásomat inkább az aktuális viszonyok feltárására összpontosítottam.

Dolgozatomban rövid áttekintést adok a terület fejlődéséről, a részvénytőzsdéről, a társaságokon belül feszülő érdekellentétekről, a külső kapcsolatokról, az állam szerepéről, valamint az ezeket tárgyaló elméletekről. Kitérek arra, hogy a társaságkormányzás a különböző államok jogrendszereiben különböző súllyal jelenik meg, s bővelkedik nem jogi eszközökben, ami kockázatokat hordoz magában. Az összehasonlító elemzés remélhető hasznai az egyes rendszerek közti különbözőség mértéke miatt korlátozottak, ezért dolgozatom inkább leíró jellegű, helyenként kritikus. Az USA és az EU corporate governance struktúráit vizsgálom, azzal, hogy a távol-keleti rendszerek elemzését disszertációmon kívüli tanulmányban kívánom elvégezni.

A kutatás módszere

Jogtudományi alapú transzdiszciplináris kutatásom behatárolására a Watson modellt alkalmaztam, amely a mit? és miért? kérdéseket igyekszik megválaszolni elméleti és gyakorlati megközelítésből. A kutatás tárgya ez esetben a társaságkormányzási felelősség, illetve a felelős társaságkormányzás jogi, gazdasági és vezetésszervezési szempontok szerinti elemzése és értékelése a hazai és nemzetközi viszonyrendszerekben. Kiemelt fontosságú feladatomban a felelős társaságkormányzási jog hatókörébe tartozó instrumentumok hatékonyságának vizsgálata, illetve annak elemzése, hogyan tölti be magatartásalakító funkcióját az a normahalmaz, amely a társaságkormányzás intern és extern relációit kívánja rendezni.

Munkám első szakaszában a jog társadalmi funkciójára és a jogi felelősség jogáganként differenciált modelljeinek teoretikus tanulmányozására fókuszáltam, majd a jogforrások hatékonyságát vizsgáltam meg a hatályuk alatt keletkezett jogesetek tapasztalatai alapján. A kutatás módszere a funkcionális elemzés.

Témaválasztásom személyes háttérében az áll, hogy immár több mint 15 éve foglalkozom gazdasági társaságok ellenőrzésével, újra strukturálásával, befektetési programok tervezésével, illetve immateriális erőforrások mérésével és értékelésével.

Hipotézisek

A társaságkormányzás dinamikáját rendezni kívánó normahalmaz a XX. sz. képződménye, melynek létrejöttét az egyre nagyobb súllyal megjelenő gazdasági válsághelyzetek ad hoc módon indukálták, nem előzte meg jogbölcseleti paradigmaalkotás, nem rendelkezik adekvát fogalomrendszerrel. Ebből következik, hogy általános érvényű tételek felállítására korlátozottan alkalmas, mert hiányzik az a keretrendszer, amely alapján igazságértéket rendelhetünk az egyes állításokhoz. A tudományos feltevések és igazolások előtt álló további probléma az alrendszerek fogalmi készletei közötti aszinkronitás, vagyis az, hogy ugyanaz a szó vagy kifejezés mást jelent a jogtudományban, a gazdaságtudományban vagy a vezetéstudományban, így az átjárhatóság nem biztosított.

Dolgozatom a következő hipotéziseken alapszik:

1. Első tudományos feltevés, hogy a jogtudomány és a gazdaságtudomány fogalmi rendszerei közt nincs teljes szinkronitás, egyes kifejezések eltérő jelentéstartalommal bírnak az egyes társadalmi alrendszerekben.
2. Második tudományos feltevés, hogy az egyes társadalmak közti különbözőségek okán az idegen minta adaptáció nem alkalmazható jogfejlesztési technika.
3. Harmadik tudományos feltevés, hogy a kontinentális jogbölcselet tételeinek megfelelően a felelős vállalatirányítási jog puha jogi része nem tekinthető jognak.

Nyitó kérdések, felvetések

A felelős társaságkormányzás tárgykörének behatárolásakor első lépés annak definiálása, mit értünk a kifejezés alatt. Mi a felelős társaságkormányzás és mi a felelős társaságkormányzási jog? Azt mondhatjuk, hogy a felelős társaságkormányzás azon szabályok, szokások, módszerek, jó gyakorlatok összessége, melyek meghatározzák, hogy egy gazdasági társaságot hogyan kell vezetni, igazgatni, menedzselni, ellenőrizni. A társasági jog statikáját a Ptk. szabályozza. Dinamikája tekintetében azonban nincs leírva, hogy, hogyan kell vagy lehet egy gazdasági társaságot jól, vagyis az érdekelt felek érdekeinek megfelelően és azokat védve működtetni. Ez garanciális szabály által a szabad vállalkozás gyakorlására biztosított lehetőség vagy pusztán hiányosság? Hol találjuk akkor a felelős társaságkormányzásra vonatkozó szabályokat? A Polgári Törvénykönyv egyetlen szakasza érinti a felelős társaságkormányzást, melyben mindössze annyit ír elő, hogy a

tőzsdei társaságoknak közzé kell tenniük a felelős társaságirányítási jelentésüket. A mit? és hogyan? kérdésekkel összefüggésben a Ptk. nem ad további instrukciókat, ugyanakkor a szabályozott piacokon vannak iránymutatások, melyek meghatározzák, hogy melyek azok a felelős vállalatirányítási ajánlások, amelyeket a társaságoknak be kell tartaniuk, amelyeknek meg kell felelniük, s hogy milyen formában kell erről a megfelelésről [compliance] jelentést tenniük.

A szakterület fontos elemként vizsgálja a felelős társaságkormányzás fejlődését. Az elmúlt évtizedek tapasztalatai alapján a kodifikált nemzeti jog összehangolása más országok akár szokásjogon alapuló joggyakorlatával nehézségekkel jár. A kontinentális gyakorlat azonban alátámasztani látszik, hogy a soft law alkalmazása lehet hatékony is. A terület aktuális jogpolitikai kérdései közé tartozik a kodifikált jogszabályok szükségszerűségének vizsgálata, illetve annak meghatározása, hogy a merev keretek közé szorított működés korlátozza-e a társaságok vállalkozásának szabadságát, vagy egyáltalán lehet-e pusztán szabályokkal rendet tartani. Fontos, annak megállapítása is, hogy a szabályok érdemi hatásokat is fejtenek-e ki, vagy követésük csupán formális, vagyis hogy mitől lehet hatékony egy szabályozás. Lényeges felvetés továbbá, hogy hogyan határozható meg a lehetséges vezetői döntések azon elfogadható tartománya, amelybe a hasonló preferenciákkal és értékészlettel bíró vezetők többségének döntései várhatók, ha az objektivitás korlátozott. Ennek megállapítását nehezíti, hogy a vezetői döntés tárgyára ható tényezők nem ismerhetők meg teljesen. Mivel a külső körülmények előre nem determináltak, nehézségekbe ütközhetünk akkor is, amikor azt vizsgáljuk, hogy kit terhel felelősség a társaságot ért károkért. Külön corporate governance felelősségi alakzat nem létezik, véleményem szerint ennek megalkotása nem lehetséges és nem is szükséges a munkajogi, polgári jogi kontraktuális és deliktuális, valamint büntetőjogi felelősség mellett. Dolgozatomban a fenti felvetésekre igyekszem körültekintő választ adni.

A szakterület ellentmondásai

A *corporate governance* vizsgálata során számos ellentmondást figyeltem meg. Egyrészt a társaságok működése az alábbi három kockázatot hordozza:

1. A részvénytársaságokban a tulajdonosok és a vezetők köre elválik, sőt érdekeik is eltérnek. A tulajdonosok célja, hogy befektetett tőkéjük minél nagyobb arányú profitot hozzon számukra. A társaság működésére a tulajdonosok azonban legtöbbször nincsenek

befolyással, hanem ki vannak szolgáltatva a vezetőknek, felügyelőknek, könyvvizsgálóknak. Ezzel ellentétben a társaság vezetői irányítják a társaság működését úgy, hogy az eredményes működésben csupán közvetett módon érdekeltek. Elsődleges céljuk nem a tulajdonosi érdekek védelme, hanem saját bevételeik növelése. Ez visszaélésekre adhat lehetőséget, melyek megelőzésére a társasági jognak fel kell lépnie. Ennek eszköze lehet a nyilvánosság és az információmegosztás.

2. A társaság értékteremtő képessége és a részvényár között nem mutatható ki egyenes arányosság. A termelés és értékesítés növekedése nem jelenti azt, hogy a részvényárak ugyanilyen mértékben fognak növekedni, sőt, értékük csökkenhet is.

3. A társaság könyv szerinti értéke és piaci értéke is elkülönül, mivel a piaci értéknél számos olyan, leginkább immateriális tényezőt is figyelembe veszünk, amelyet a számvitel jelenleg nem kezel. A rés az immateriális erőforrások rohamos értéknövekedése következtében pedig egyre nagyobb.

A szakterületet érintő következő probléma, hogy véleményem szerint a szakirodalomban általában használt felelős vállalatirányítás kifejezés dogmatikailag helytelen, ezért helyette a felelős társaságkormányzás szóhasználatot javaslom a következő gondolatmenetel alapján. A fogalom első elemeként a felelősség szó jelentéstartalmát vizsgálom. A jogi felelősség általános értelemben a jogi normáknak való állandó alávetettséget jelenti, azonban *a corporate governance* kifejezés mindössze társaságkormányzást jelent, a fogalomnak nem része sem a jogtudományban használt felelősség-elem [*liability*], sem a köznapi értelemben használt felelős [*responsible*] vagy gondos [*mindful, careful, attentive*] jelző, még akkor sem, ha egyes szerzők a *governance* fogalomhoz valamiféle bizalmat sugárzó mögöttes tartalmat képzelnek. Jogi környezetben egy magatartás jogszerű, vagy jogszerűtlen lehet. A felelősség kérdését jogszerűtlen magatartásoknál vizsgáljuk. Mindazonáltal a *corporate governance* nem kizárólag jogi-felelősségi kérdéseket tárgyal. S minthogy a kontinentális területen a szabályozását betöltő *soft law* bár szabály, de nem jog, társaságkormányzási jogi felelősségről beszélni meglehetősen szakmaiatlan. A köznapi értelemben használt felelős jelző erősen szubjektív kategória. Ha a társaság kormányzását végző személyek magatartásának felelős voltáról beszélünk, akkor erkölcsi, etikai stb. aspektusból ítéljük meg a vizsgált döntést, magatartást. A felelős jelző egybegyűjti azokat a nézeteket, elvárásokat, amelyeket egy adott szakma, a gazdálkodástudomány vagy a szélesebb társadalom többségi része elfogadottnak és kívánatosnak tart, de ezen várakozásokat nem emeli a jog szintjére.

A felelős kifejezés a *corporate governance* tekintetében a társaságkormányzás helyes működésére utal. A fogalom második eleme a vállalat kifejezés, amely a köznapi szóhasználatban bár ismert és elterjedt, a kodifikált magyar polgári jog jelenleg mégsem azonosít ilyen típusú gazdasági társasági formát, így ennek használata véleményem szerint helytelen. Hasonlóképpen vélekedem az irányítás szó alkalmazásáról is. Kiindulópontom e tekintetben, hogy a vezetéstudomány megkülönbözteti a vezetést, amely a belső kormányzás, és az irányítást, amely a szervezettől elkülönült, leginkább szervezeten kívüli tevékenység. Részvénytársaságok esetében a vezérigazgató és az igazgató vezetési funkciót, a felügyelőbizottság pedig kvázi irányító és ellenőrző funkciókat tölt be attól függően, hogy milyen relációk mutatkoznak az egyes szerkezeti egységek között. Az igazgatóság és a felügyelőbizottság között azonban nem jön létre egyértelműen sem alá-fölrendelt, sem mellérendelt viszony, és emellett a felügyelőbizottságot nem lehet egyértelműen sem belső, sem külső szervezeti egységként tekinteni. Tekintettel arra, hogy a szakterületnek így a vezetés és irányítás is a része, egybefoglalásukra javaslom az eredeti és szó szerinti fordításból származó kormányzás szót használni.

Az egyes országok különböző jogi konstrukciókon keresztül kívánják szabályozni a felelős társaságkormányzás területét. A vonatkozó normák eltérő helyen szerepelnek a jogszabályi hierarchiában, és a felelősség valamint a kikényszeríthetőség is eltérő hangsúlyt kap. Ráadásul annak a veszélye is fennáll, hogy szigorúbb szabályozás esetén a társaságkormányzási normák Alaptörvényben védett társadalmi értékeket sérthetnek. Vannak országok, ahol a felelős társaságkormányzás, részben összefogva a társasági joggal, törvényi szintű jogszabályban található. Különös módon pl. a *common law* USA-ban a szigorú SOX törvény [*federal law*] rendezi a jogterületet, amely a társaságra vonatkozóan részletes és specifikus szabályokat tartalmaz. A SOX [2002 USA] előtt a jogterület meglehetősen alulszabályozott volt, amely kiváló táptalaj volt azon típusú visszaélésekre, melynek mintapéldája az ENRON energetikai vállalat botránya. A tipikusan angolszász USA-ban *hard law* formájában létezik tehát a felelős társaságkormányzási jog, viszont a leginkább kontinentális jogú európai országokban többnyire *soft law* eszközök állnak a jogterület szabályozási eszközeként rendelkezésre. Az európai szabályozás töredezett, az európai társasági jogoknak csupán a harmonizációjáról beszélhetünk a nemzeti jogok különbözőségei, és az egységes európai társasági jog hiánya miatt.

A felelős társaságkormányzásra vonatkozó konstrukciók külső és belső viszonyokat egyaránt rendeznek. Az intern relációk közt találjuk a kormányzási modelleket [igazgatóságok, felügyelőbizottság, szakbizottságok szerkezete], az érdekvédelemmel összefüggő közzététel, tulajdonosi részvétel fórumai stb.; a külső kapcsolódási pontok pedig a különböző hatóságok, könyvvizsgálat, pénzügyi felügyelet, igazságszolgáltatás, társadalmi kapcsolatok [CSR]. Fentiekén túl figyelmet kell fordítanunk a részvényesek egymás közti viszonyára is. Bár minden részvényes egyenlő, a társaságban való részvétel kvantitatív jellemzői okán mégis előfordulhat, hogy egyes domináns részvényesek [*block holders*] elnyomják a kisebbségi részvényesek [*minority shareholders*] érdekeit. A különböző érdekeltek védelmét az egyes államok eltérő módon biztosítják a társasági jog, versenyjog vagy éppen a munkajog eszközeivel. A felelős társaságkormányzás intézményrendszere egyaránt érinti a jogi és etikai dimenziót. A jog csak minimumfeltételeket ad, amelyhez képest a társaság önálló társadalmi felelőssége révén vállalhat többletet a környezetvédelem, társas kapcsolatok fejlesztése vagy egyéb ügy segítésére. Az egyes szabályozásfajták közül az egyes államok különböző részeket, különböző súllyal alkalmaznak. Ott, ahol a nyilvános tőkegyűjtés a legelterjedtebb módja a társasági vagyon biztosításának, pl. USA, szigorú szabályokat alkalmaznak a társaságkormányzás vonatkozásában, míg az EU államaiban ez kevésbé kötött a *comply or explain* elv mentén. Ez egyrészt szabadságot is biztosít a társaságoknak, de veszélyt is jelent. Értelemszerűen a jogi normák megsértése jogi, az etikai normák megsértése pedig valamilyen megítélési következményekkel jár. Az eltérő felelősségi kategóriák eltérő módon képesek a címzettek magatartását alakítani, így érdemes alaposan megfontolni, melyik dimenzióba helyezzük a *corporate governance* normáit. A felelősség azonban praktikusán nem önállóan létezik, mindig kapcsolódik hozzá valamiféle előre definiált és kilátásba helyezett hátrányos következmény. Bár a szélesebb társadalom rosszallása bírhat a vállalkozás vezetésének akcióira befolyásoló hatással, álláspontom szerint igazi ereje a jogi kategóriának van, a felelősség jogáganként differenciált [polgári jogi, munkajogi, államigazgatási vagy büntetőjogi] modelljeinek megfelelően. A napjaink európai társasági jogaiban egyre markánsabban megjelenő *soft law* valamiféle iránymutató, közvetítő szerepet tölt be, s a kategóriák közti megoldást kínál. Bár nem bír olyan kényszerítő erővel, mint a jog, a diszpozitív normákhoz hasonlóan képes követésre ajánlott mintákat biztosítani, s bár nem állami kényszerrel, de gazdasági szankciókkal, piacról kizárással és számos más eszközzel tudja formálni a társaságok működését, természetesen az egyes államok eltérő társaságkormányzási kultúrájának megfelelően eltérő módon.

Egyelőre a tekintetben sincs határozott, egyértelmű és a szakma egészében egységes álláspont, mely érdekelteket illet védelmi elsőbbség a többiekkel szemben, elméleteket számos ideológiát képviselve találunk. Ezek közül első a részvényesek primátusát igazolni kívánó *shareholder primacy theory*, mely szerint a tőke tulajdonosa kockáztat, és így ő szenvedhet el sérelmet a legnagyobb mértékben, a legerősebb védelem és a sorban elsőbbség ezért őt illeti. A gondolatmenetet folytatva feltehetjük azt a kérdést, hogy a tulajdonosokon és a társaságkormányzást végzőkön kívül kik lehetnek még érdekeltek [*stakeholder*] a társaság működésében. A *stakeholder* teória alapján a társaságok teljes kapcsolatrendszerét figyelembe kell venni, vagyis fontosak többek között a munkavállalók, hitelezők, beszállítók, érdekképviselői csoportok, kormányzati testületek, a fogyasztók, és végeredményben a szélesebb társadalom érdekei is.

Felelős társaságkormányzási jog a gyakorlatban

Elméleti kutatásomat követően vizsgálat alá vettem a kutatásom tárgyát képező jogterületen született felügyeleti és bírósági döntéseket. A konszernjogi felelősség tárgykörét érintő közösségi és hazai döntések közül a 2007. január 1. és 2016. június 30. közötti időszakra vonatkozóan 62 db jogesetet elemeztem, melyeket online adatbázisban folytatott kulcsszavas kereséssel választottam ki.

A felelős társaságkormányzási jog, illetve a konszernjogi felelősség körében a bíróságok döntéseiből az alábbiakra következtethetünk:

- A vállalkozás szabadságának elve mentén a vezetői döntéseknek létezik egy olyan köre, amelybe a jog már nem szólhat bele, s ahol a jognak beleszólása van a magatartások alakulásába, ott valamilyen védelmi funkció húzódik meg a háttérben.
- A konszernjogi felelősség-átvitel alapja *sui generis* deliktuális felelősség, amelynél a károkozás, mint objektív tény keletkeztet nem járulékos jellegű kötelmi viszonyt.
- A külső körülmények kedvezőtlen alakulása objektív tényezőnek minősül, ezért az nem képezi konszernjogi felelősség alapját.
- Adott társaság üzletpolitikájának vizsgálata során a szűk működést kell értékelni, nem vehető figyelembe a más társaságban realizálódó előny. Ennek háttérében a társaságok

valótlan színben történő feltüntetésében rejlő kockázatok kivédése áll, megakadályozandó a nyereség vagy éppen a veszteség leányvállalatokban való elrejtését.

- A felügyeleti döntésekben leggyakrabban a javadalmazási politika, a kockázatkezelés, összeférhetetlenség, belső ellenőrzés, kiszervezett tevékenységek, ügyvezetési módszerek, vezető személyek, tagnyilvántartás és pénzmossással kapcsolatos előírások fordulnak elő.
- A felügyelet, bár nem egységesen, de a társaságkormányzáson kívül kezeli a számviteli kérdéseket, a hitelezési kockázatot, a tőkeszámítást és tőkekövetelményeket, illetve a befektetési szolgáltatási tevékenységet.

Következtetések

A szakterület kutatása során az alábbi következtetésekre jutottam.

1. Általános elvárás egy-egy kutatás során, hogy a kutató hipotéziseket állítson fel, majd mélyre ható vizsgálatot követően igazolja vagy cáfolja azok érvényességét. A felelős társaságkormányzás referenciapontjai azonban erősen szubjektívek, ezért univerzális törvényszerűségek felállítására korlátozottan alkalmasak. Továbbá nem lehet megfelelő az a megközelítés, amely kizárólag jogi, gazdasági stb. szempontot vesz figyelembe. A tételeknek összetett feltételrendszerben kell megállniuk a helyüket.
2. A széles körben elterjedt felelős vállalatirányítás kifejezés dogmatikailag nem megfelelő, helyette a felelős társaságkormányzás fogalom használatát javaslom.
3. Jelentős eltérések mutatkoznak az USA-beli és európai szabályozás között. a világgazdaságban domináló és angolszász USA szövetségi törvénnyel rendezi a területet, míg az európai kontinentális országok jó része megelégszik puha jogi eszközökkel. Az EU csak keretszabályokat, rugalmas jogi eszközöket biztosít a tagállamok számára, az eltérő nemzeti jogok harmonizációja fokozott nehézséget jelent. A kontinentális megközelítés lényege, hogy nem állítható fel egy olyan komplex és ideális társaságkormányzási modell, amelyet minden társaság alkalmazni képes, vagy minden társaságnál alkalmazni célszerű, ezért az egyes államok leginkább rugalmas társaságkormányzási rendszereket alkalmaznak, melyek leginkább orientáló jellegű ajánlásokkal vagy iránymutatásokkal igyekeznek segítséget nyújtani az egyedi jelleggel bíró társaságok számára. A „betart vagy indokol” elvárás, miszerint a társaságkormányzás magyarázattal köteles szolgálni, ha valamely felelős

társaságkormányzási *norma* a társaság vonatkozásában nem alkalmazható. Ez a fenti indoklás természetesen nem jogi szankció vagy egyéb elem, hanem inkább a megfelelő információellátás eszköze, amely a tagok számára a megértését szolgálja. Az indokolásban foglaltak elfogadása vagy elutasítása azonban nem csak a közvetlenül érintettek lehetősége, ugyanis a jelentés nyilvánossága által az egyéb érintettek és a piac is meghozhatja a maga következtetéseit, s jogi szankciók helyett gazdaságiakkal élhet, amely talán sokkal súlyosabb teher lehet bármely jogsértésre kiszabható büntetésnél vagy bírságnál. Fentiek értelmében kifogásolható az a nemzetközi színen sokak által képviselt álláspont, hogy a „*fejlettebb tőzsdépiaci kultúrával*” áldott amerikai corporate governance bármiben is ésszerűbb, mint a kontinentális megközelítés.

4. A magyar felelős társaságkormányzási jogot alkotó szabályok foglalata a magánjogág társasági jogterületéhez kapcsolódó hibrid [*hard* és *soft law*] normatartomány, melynek hatóköre a tőzsdén jegyzett társaságokra terjed ki, tárgya pedig a társaságok tulajdonosai, vezetői és az egyéb érdekeltek közötti felelősségi viszonyrendszer, ahol a puha jog normáinak kötőereje inkább a társadalmi morálban, sem mint az állam kényszerítő erejében keresendő.

5. Számos jogbölcész fogalmazott már meg téziseket a tekintetben, melyek azok a minőségi többlet feltételek, amelyek egy társadalmi normát a jog halmazába emelnek. Minél inkább kontinentálisnak tekinthető az adott megközelítés, annál inkább szűkül a jognak tekinthető normák köre az írott jogszabályokra, s minél inkább haladunk a *common law* irányába, annál inkább bővül a jog dimenziója pl. a szokás, a *soft law*, az uralkodó üzleti gyakorlat vagy a bírói jog elemeivel. A gazdasági társaságok tevékenysége ritkán korlátozódik egy adott állam határain belülre, így felmerül a kérdés, hogy célszerű-e kizárólag az írott formájában megjelölt jogszabályokat jogforrásnak tekinteni? Szükségszerű, hogy valamiféle szintézist hozzunk létre, mert ha csak egyszerűen a „*szűk keresztmetszet elv*” mentén közelítjük meg a kérdést, vagyis, hogy az összes érintett állam jogi rendszerét összevetve, kizárólag a legszigorúbb következetességgel jognak tekinthető normákhoz igazítjuk a multinacionális társaság tevékenységét, azzal versenyhátrányt okozhatunk. Megfigyelhető, hogy egyes gazdasági társaságok kormányzási gyakorlata is a *corporate governance* alapelvárások felé konvergál, még akkor is, ha a törvény nem kötelezi őket erre. Felmerül egy újabb kérdés, vagyis hogy mi az élő jog, illetve, hogy ez a konvergens attitűd joggá válik-e pusztán a gyakorlat által? A felelős társaságkormányzási szabályok jogi minősítésével kapcsolatban

eltérő álláspontokkal találkozhatunk. A hazai felelős társaságkormányzási szakemberek egybehangzóan nyilatkozzák, hogy az ajánlások megsértésével deliktuális felelősség nem jön létre, így kártérítés iránti igény nem támasztható az ügyvezetéssel szemben, s minthogy az ajánlások vagy javaslatok nem sorolhatók sem a törvényi, sem a rendeleti szintű normák halmazába és nem képezik az alapszabály részét és be nem tartásuk esetén sem beszélhetünk a társasági jog rendelkezéseinek megsértéséről.

6. Mivel a felelős társaságkormányzást érintő szabályozásoknál hiányzik a jogkövetkezmény eleme, corporate governance felelősségi alakzat nem jön létre. A felelős társaságirányítási jelentés vonatkozásában azonban megállapítható, hogy önmagában az ajánlásoktól való eltérés nem jogellenes, viszont a jelentés megtételének elmulasztása törvényi szintű jogszabályba ütközik, s még ha a Ptk. érintett szakasza közvetlen szankció alkalmazását nem írja elő, a jogsértés törvényességi eljárás lefolytatására nyit lehetőséget.

7. A *soft law* normákat nem lehet teljes értékű jognak tekinteni. Magatartás-orientáló jellegük, valamint jogalkotásra ösztönző hatásuk viszont lehet, illetve jogszokás által joggá válhatnak.

8. A konszernjogi felelősség körében vizsgált jogeseteknél meglehetősen kevés határozatban jelent meg az általános szóhasználat szerinti *felelős vállalatirányítás*, amiből három eltérő következtetésre nyílik lehetőség. Az első, hogy a *soft law* szabályozás tökéletesen kielégítő, s nincsenek peresíthető viták, igények a társaságkormányzást illetően. Ezt a lehetőséget meglehetősen bizakodónak vélném. Második, hogy bár lehetnének ilyen viták nagyobb számban, felelősségi alakzat híján nem jelennek meg az ítélkezési gyakorlatban. Harmadik, hogy alacsony az ez irányú feltáró vizsgálatok száma.

9. A *corporate governance* nem tudatos és alapos fejlesztés eredménye, hanem mindig valamely válság következtében kialakuló morális nyomásra alakul, utólagos megfelelési kényszer alatt. A különböző társaságkormányzási koncepciók és reformok reaktív cselekmények eredményei, amelyek leginkább a sérelmet szenvedett emberek felháborodását tükrözik, valamiféle jóvátétel vagy megtorlás kíséretében. A normaalkotás itt erősen indulatvezérelt reflexió, reparációra kevésbé alkalmas.

10. A nemzetközi számviteli sztenderdek szerint a társaságok működésének pénzügyi oldali értékelése negyedéves vagy éves riportokban történik, így a közép-, valamint hosszútávon megtérülő projektek a befektetés kezdeti időszakában nem mutatkoznak nyereségesnek,

illetve nem alkalmasak a társaságkormányzás gazdasági hatékonyság alapú minősítésére. Adekvát pénzügyi helyzetkép hiányában pedig a szakmai beszámolók önállóan nem adnak érdemi segítséget a társaság tevékenységének megítéléséhez. Ez kockázatot jelent több oldalról. A közgyűlésnek nem áll rendelkezésére olyan eszköz, amellyel jól tudja mérni a társaságkormányzás pénzügyi eredményeinek realitását, illetve arra ösztönzi a társaságkormányzást, hogy a saját megítélése érdekében egyes elemeket jobban hangsúlyozzon, mások jelentőségét pedig elhalványítsa.

11. Bár számtalan társaság folytat üzleti tevékenységet, még is azt mondhatjuk, hogy szűk azon szakemberek köre, akik kellő társaságkormányzási tudással és tapasztalattal bírnak, így legtöbbször azok végeznek tudományos munkát a témában, akik valamiképp üzletileg is érintettek a terület szabályozásában. Ezt értelmezhetjük eredendő kockázatnak [*Inherent Risk*]. Előfordulhat tehát, hogy egyes szakvélemények alapja nem a tudományos vagy praktikus racionalitás, hanem valamely közvetlen érdek.

Tézisek

1. tudományos feltevés: a jogtudomány és a gazdaságtudomány fogalmi rendszerei közt nincs teljes szinkronitás, egyes kifejezések eltérő jelentéstartalommal bírnak az egyes társadalmi alrendszerekben.

Az 1. számú tudományos feltevés vizsgálata: A szakterület legfontosabb kifejezéseinek szemantikai és teleológiai elemzését követően megállapítottam, hogy ugyanazon kifejezések a jogtudomány és a gazdaságtudomány fogalmi rendszereiben eltérő jelentéstartalommal bírnak. A fenti tételnek megfelelően példaként a vállalat fogalmat említtem. Ehhez kapcsolódva megállapítottam, hogy nemcsak eltérő jelentéstartalommal bírhatnak ugyanazon kifejezések, de az egyes tudományágak hibásan vesznek át fogalmakat más tudományágakból, és ez diszfunkciót okoz. Erre példaként a társaságkormányzás szó helyett hibásan alkalmazott irányítás szót hozom fel.

A hipotézis bizonyítást nyert.

2. tudományos feltevés: az egyes társadalmak közti különbözőségek okán az idegen minta adaptáció nem alkalmazható jogfejlesztési technika.

A 2. számú tudományos feltevés vizsgálata.

A társadalomban működő rendszerek fejlesztésére számos módszer alkalmazható. Ilyen például a Hegeli tiszta lap, mely szakítva az addigi gyakorlattal teljesen új alapokra helyezve kínál megoldást egy probléma feloldására. Másik módszer a mikroszintű tesztek alkalmazása [Community of Practice – CoP], vagy éppen az idegen minta adaptációja, amikor egy sikeresnek bizonyult mintát kívánunk saját rendszerünkre szabni. A regionális közösségekben gyakori az utóbbi módszer, az egyes társadalmak jogrendszerei közti átjárás megkönnyítésére. Hasonló folyamat a jogharmonizáció is, melynek különböző szintjei valósulhatnak meg, a részrendszerek átvételétől a teljes rendszerek átvételéig, módosításokkal vagy módosítások nélkül. Kutatásom részeként megvizsgáltam az európai és az észak-amerikai mintákat. Arra számíthatnánk, hogy a „szabad világban”, Észak-Amerikában, a common law hazájában, szokásjoggal találkozunk, a vén Európában, az írott jog hazájában pedig szigorú szabályokkal. Ezzel ellentétben pont fordított a helyzet, aminek történelmi és társadalomszerkezeti okai vannak. Ebben még a településszerkezetnek is lehet jelentősége, hiszen a legnagyobb értékpapírpiacokat a sokmillió városokban találjuk, ahol a tulajdonosi szerkezet jellemzően elaprózódott. Az egyes társadalmak közti különbségek okán az idegen minta adaptáció nem alkalmazható jogfejlesztési technika.

A hipotézis bizonyítást nyert.

3. tudományos feltevés: a kontinentális jogbölcselet tételeinek megfelelően a felelős vállalatirányítási jog puha jogi része nem tekinthető jognak.

A 3. számú tudományos feltevés vizsgálata.

A feltevés igazolásakor megvizsgáltam a *soft law*-nak tekintett tőzsdei ajánlásokat, és megállapítottam, hogy azok nem illeszkednek a jogforrási hierarchiába. Azokat, bár az Új Ptk. tesz rá utalást, nem a jogalkotó hozta létre, és nem érik el a jog absztrakciós szintjét. Önkéntes „*jogkövetésen*” alapulnak, ahol a *lex imperfecta* pusztán egy jogilag értékelhető jelenség pusztán formális létrehozását írja elő, érdemi tartalmára nézve nem fogalmaz meg elvárásokat. Ezenfelül jogkövetkezmények sem kapcsolódnak a felelős társaságirányítási jelentés elmaradásához, legfeljebb megléte vizsgálható törvényességi eljárás keretében. A tőzsdei ajánlások emellett nem preskriptívek, szerkezetükben nem normaszerűek, és nem kapcsolódik hozzájuk kikényszerítési lehetőség sem, ennek következtében kijelenthető, hogy a *soft law* nem rendelkezik kötőerővel, felelősség megállapítására nem alkalmas, végeredményben nem tekinthető jognak.

A hipotézis bizonyítást nyert.

Javaslatok a felelős társaságkormányzási jog továbbfejlesztésére

Dolgozatomban igyekeztem átfogó képet adni kutatásom során szerzett tapasztalataimról, megállapításaimról. Első javaslatom a téma kutatói számára, hogy összetett feltételrendszerben gondolkodva vizsgálják a felelős társaságkormányzási szakterület egyes vonatkozásait, mert elképzelhetetlen a gazdaságtudományi vagy éppen a gazdaságpszichológiai összefüggések felelős társaságkormányzási jogról való leválasztása. Második javaslatom, hogy az egyes szakterületek szakemberei kezdeményezzenek egyeztetéseket annak érdekében, hogy kialakulhasson egy adekvát fogalomrendszer, amely azonos értelemmel bír az egyes társadalmi alrendszerekben, ezzel megkönnyítve egymás megértését, elkerülve a félreértésekből adódó súlyosabb problémákat. Helyes törekvésnek vélném, ha egy fogalom ugyanarra a meghatározottságra utalna a jogban, mint a gazdaságban, lásd vállalat-gazdasági társaság problémakör vagy a vezetéstudományi fogalmak tartalmát illető tévedések, lásd vezetés-irányítás fogalmak. Ennek érdekében célszerű lenne a társtudományok egyetemeken, pl. gazdaságtudományi egyetemeken felelős társaságkormányzási jogot oktatni a leendő gazdasági szakembereknek. Ez egyrészt azzal járna, hogy szűk körben, de alapismereteik képződnének a jog legfontosabb vonatkozásairól, illetve megismernék leendő szakmájuk jogi kapcsolódási pontjait. Harmadik javaslatom az érintettek közötti érdekelletékek további mélyreható kutatása a kockázatok csökkentésére alkalmas módszerek kidolgozásához. Negyedik javaslatom a válsághelyzetekben élénkülő jogszabályalkotásra ható nyomásnak való ellenállás. Társadalmi vagy éppen tulajdonosi nyomásra felerősödik a szigorú jogszabályalkotásra való törekvés, amelyet rendkívül veszélyesnek tartok. Ez azonban a bekövetkezett problémák utólagos kezelésére alkalmatlan, és ott hat, ahol talán nem is áll fenn az adott kockázat. Kérdés, hogy a túlzott szigor jogkövetésre vagy kerülésre ösztönöz-e ilyen esetben, illetve, hogy látszat-jogkövetéssel, formális követelmények teljesítésével kivédhetők-e a kockázatok. Meglátásom szerint ez csak a „társasági-bürokráciát” erősíti, s nem az érdekeltek védelmében hat. Ötödik javaslatom a felelős társaságkormányzási jog forrásaival kapcsolatos. Megállapítást nyert, hogy a felelős társaságkormányzás nem rendelkezik önálló kodifikált jogszabállyal, teszem azt egy felelős társaságkormányzási törvénnyel vagy egy egységes kormányrendelettel. Jelenleg több szabály tartalmaz a társaságok kormányzásával összefüggő rendelkezéseket, így ez a jogterület más célú jogszabályokban található sok-sok

részletben, pl. az Új Ptk. vagy a Számviteli törvény egyes rendelkezéseiben. Ehhez kapcsolódik a felelős társaságkormányzási jog jelentős forrásának tekinthető BÉT dokumentum, amely jogtudományi értelemben véve nem tekinthető jogforrásnak, mégis hatása van az érintett szakterület működésére a „betart vagy indokol” elv mentén. Különös, hogy a jogokat kevésbé kodifikáló USA törvényben szabályozza a felelős társaságkormányzást, míg mi megelégedünk a jognak nem minősülő soft law alkalmazásával. Mégis azt javallanám, őrizkedjünk a felesleges jogszabályalkotástól azokban az esetekben, ahol kevésbé formalizált eszközök is hathatósak tekinthetők. Ezzel elérkeztem a hatodik javaslatomhoz, mely szerint meg kell hagyni a társaságok szabadságát abban, milyen vezérelvek mentén kívánják elérni kitűzött céljaikat, és meg kell hagyni a felelősséget is a közgyűlés számára, hogy olyan vezetőket bízzanak meg, akik képesek a társaság által megfogalmazott célok elérésére. A polgári jog, a munkajog és a büntetőjog felelősségi mátrix kellő védelmet nyújt a társadalomra veszélyességgel szemben, nem szükséges az önálló társaságkormányzási felelősségi alakzat létrehozása. Végül hetedik javaslatom az európai jogharmonizációs törekvésre vonatkozik. Azzal az állásponttal értek egyet, miszerint csak a szükséges mértékben alkalmazkodjunk a közeli országok konstrukcióihoz, és ne terheljük túlzott szabályozással a hazai társaságokat, mert az versenyhátrányt jelentene regionális és globális szinten egyaránt.

Az értekezés témájában született publikációk

1. Hongkong jogrendszere

KRE-DIT.hu a KRE-DOK online tudományos folyóirata 2018

Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola

2. A társasági törvény Hongkongban

KRE-DIT.hu a KRE-DOK online tudományos folyóirata 2018

Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola

3. A Corporate Governance Kódex és a corporate governance jelentés rendszere Hongkongban

KRE-DIT.hu a KRE-DOK online tudományos folyóirata 2018

Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola

4. A Hong Kong Exchanges and Clearing Limited felépítése

KRE-DIT.hu a KRE-DOK online tudományos folyóirata 2018

Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola

5. A Hong Kong Exchanges and Clearing Limited 2017. évi corporate governance jelentése

KRE-DIT.hu a KRE-DOK online tudományos folyóirata 2018

Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola

6. A Hong Kong Exchanges and Clearing Limited igazgatótanácsa

KRE-DIT.hu a KRE-DOK online tudományos folyóirata 2018

Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola

7. A Hong Kong Exchanges and Clearing Limited bizottságai

KRE-DIT.hu a KRE-DOK online tudományos folyóirata 2018

Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola

8. Az állam és a tudásmenedzsment szerepe a védelemgazdaság-diplomáciában

Honvédségi Szemle, 142. évfolyam, 2014/6. szám

9. Measuring the state-owned enterprises business value

New organization evaluation principles during governmental monitoring

PhD workshop Szlovákia, 2014. március

10. Crisis Management and the Changing Role of the State – Conference, PhD Workshop

Organization evaluation principles during governmental monitoring

Szeged, 2014. március 20-21.

11. A tudásmenedzsment alkalmazása a kormányzati ellenőrzésben

Gazdasági Élet és Társadalom, 2013 I-II. szám